

Т. М. Росовецька

*кандидат історичних наук
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
м. Київ*

МИХАЙЛО СЛЬОЗКА – ДРУКАР, ПИСЬМЕННИК, БІБЛЮФІЛ – ТА ЙОГО БІБЛІОТЕКА ЯК ДЖЕРЕЛО ТВОРЧОСТІ

Літературна спадщина Михайла Сльозки, цікава з багатьох точок зору, донині залишається практично невивченою на відміну від його видавничої діяльності, яка досить активно досліджувалась. Саме літературному аспекту творчої діяльності одного з провідних діячів української книжкової культури XVII ст. і присвячено цю розвідку. Основним матеріалом для наших спостережень послужили, в першу чергу, присвяти та передмови, написані самим друкарем.

Ідейний зміст і особливості літературної форми передмов до українських стародруків першої половини XVII ст. було розглянуто в двох фундаментальних статтях Л.І. Сазонової¹. Поряд із виявленими дослідницею типологічними рисами вказаних жанрів української публіцистики XVII ст. знаходимо й індивідуальні, властиві лише творчості М. Сльозки.

Зокрема, з особливою яскравістю, дуже своєрідно у М. Сльозки втілено мотив просвітницько-гуманістичної функції друкованої книги. Львівський видавець постійно повертається до думки про роль книгодрукування в суспільному бутті України, іноді навіть по декілька разів в одній передмові. Книги він порівнює то з “маслиною плодovитою”, то з сонцем, “непомраченными свѣтлами всю Вселенную проходяще, з[ъ] темности невѣрїа освѣщающе, в свѣтъ Вѣры Православной въводатъ”². Характеризуючи апостольські книги, М. Сльозка відзначає, що “з[ъ] них[ъ] м[у](д)рость источника н[є]б[є](с)наго, яко з[ъ] Оцеану непребра(н)наго <...> черплюще, на всю Вселенную изливаю(т), з[ъ] них[ъ] Б[о]гогласнїи проповѣдници, Слово Б[о]жїє, яко з[ъ] цвѣто(в) Райски(х) брашно, и питїє д(у)шевное паче меда, и сота, сладчайшее собирающе, оумъ

д[у]ховный насыщаю(т)”. Він порівнює “Апостол” з “даром найбол[ь]шим ѿ злата аравитскаго” (арк. 5 нн.). “Псалтир” М. Сльозка називає “скарбом <...> [по]сполитым добрыхъ наукъ”³, порівнює його зміст з “манной”, яка “была мила [и] приемле. Приемны суть заисте сердцу побожному и <...> псалмы Д[а]в[и](д)[о]вы” (там само); “духовный покармъ” “Тріоді пісної” (1664), використовуючи традиційну в східнослов’янській книжності метафору, вважає по “солодкости паче меда”: “Дознають солодкости, паче меда, смакуючи потраву [їжу. – Т. Р.] Постную словесь Д[у]ха С[ва]т[а]го, В книзѣ сей ѡбрѣтающихся”⁴; а по “дорогоцѣнности” – “потравою”, що дорожче “над <...> потраву перловую и над вшелакий камень дорогоцѣнный, над вшелакое злото” (арк. 2 нн. зв.); називаючи його сильним “и велце посиляючим тѣло и душу”: “Іакъ инными С[ва]щенными писаніи, так и сими Трепѣс[ь]ницами <...> посилают[ь]са и въ крѣпости яди тоа идучи намнѣи не ѡслабѣвають” (арк. 3 нн). Автор удається і до дещо несподіваного порівняння цієї ж книги з трьома дарами “царій перських – златом, луваном, смрною” (арк. 4 нн. зв.). Видання “Ключа разумѣния” (1663) Іоанкія Галятовського М. Сльозка називає “даром”, “над который ани сам Богъ в[ъ] Натурѣ людской на земли будучи, оукоханымъ учнемъ своимъ болшого южъ дати немоглъ, давши имъ Ключа царствіа”⁵.

Дослідники вже звертали увагу на спадкоємний зв’язок яскравої автохарактеристики М. Сльозки в “Апостоли” (1639) з загальновідомими словами першодрукаря І. Федорова про своє покликання “въмѣсто же житнихъ сѣменъ духовная сѣмена по всѣленнѣи разсѣвати”⁶. В передмові до “Апостола” 1639 р. читаємо: “Хотачи: за дѣло Типографское, дѣло с[ва]тоє, а мнѣ з[ъ] дѣтин[ь]ства привыклоє взалемьса. И любо самъ вѣдомымъ и оупевненымъ не естемъ, што бымъ пре(з) то, чи сѣно, чи дрова, чили тежъ камѣніє до будована Ц[е]ркве несл[ъ]; оумысл[ъ] еднак[ъ] заисте ѡхотный и с[е]р(д)це горячѡ склонное, прихил[ъ]ное и пил[ъ]ное ку ней в собѣ чуо, знаю и ѡказую”⁷. Далі автор ще раз підкреслює, що друкарська справа була для нього “з[ъ] дѣтинства працюете набытое ремесло” (арк. 6 нн. 2-ї нумер.). Я.Д. Ісаєвич цілком справедливо звертає увагу на перегук цих двох передмов саме “мотивами гордості друкаря за свою корисну для людей працю, вірності громадянському обов’язку”⁸. А в передмові до “Апостола” 1654 р. М. Сльозка, звертаючись до читачів з проханням “не осуждать” допущені ним помилки, просить про побажання для себе доброго здоров’я “в розмноженію

книг” <...> “в том[ъ] же дѣлѣ, иже из[ъ] млада ѿ юности моєа возлюблѣ(х)”⁹ [підкреслено нами. – *Т. Р.*]. Що ж стосується словесно-образної форми автохарактеристики М. Сльозки, то слід відзначити, що тут слово “хлѣбъ” у значенні “книгодрукування” – це вдалий розвиток ідеї, який закладено в образі, створеному Іваном Федоровим. Оцінюючи “писанїа божественные”, якими якѡ хлѣбо(м) нѣкимъ всак ч[є]л[о]в[ѣ]кѣ наслаждаетсяса и ѡкормляетъ”¹⁰, М. Сльозка не просто перефразовує, як відзначає Л.І. Сазонова¹¹, вираз із п’ятої книги Мойсея “Не ѡ хлѣбѣ единомъ живѣ будетъ ч[є]лов[ѣ]кѣ, но ѡ всакомъ глаголѣ, исходащемъ из оустъ Б[о]жїихъ”, а повністю наводить його без змін у передмові до “Тріоді цвѣтної” (1642) і повторює в передмові до “Тріоді пісної” (1664).

Друкарню М. Сльозка порівнює з нивою, а сам процес книгодрукування називає жатвою. Так, в передмові до “Апостола” 1654 р. він характеризує його як книгу “з[ъ] Друкарни, якѡ нивы моєа выданю”¹². А в присвяті “Апостола” 1639 р. Петру Могилі автор, посилаючись на Святе Письмо, відзначає: “Не похибне абовѣмъ стоѣт[ъ], еще и теперъ голось Б[о]жїй: же жатва ест[ъ] многаа, а дѣлателей мало”¹³. І поряд друкар створює свій образ: “Многаа ест[ъ] заисте жатва Тѣпографскаа”. Перше своє видання – “Апостол” (1639) – М. Сльозка називає “дѣлом або овоцем первшїм Тѣпографїѣ моєѣ” (арк. 5 нн. 2-ї номер.).

Відома євангельська притча про талант в інтерпретації М. Сльозки набуває більш конкретного звучання. Талант визначається ним, як “промысл[ъ] и наука” (арк. 2 нн. зв.). До складових таланту він відносить також “Розум[ъ], Хуть, память[ъ], душѣ и тѣла здол(ь)ности, силы, науки, оумѣтности, и всѣ цноты”. Для М. Сльозки поняття таланту конкретизується, як він неодноразово підкреслює, в його друкарській діяльності: “розумѣлѣм[ъ] и на ѡсобѣ, жем[ъ] не чуждѣ Таланту ѿ Б[о]га ми дарованноѡ зосталъ: будучи <...> при <...> дѣлѣ Тѣпографскомъ выхованїй” (арк. 3 нн. зв.). Життєве призначення М. Сльозки – друкаря, письменника полягає в тому, щоб щедро роздавати (“шафовати”) (арк. 2 нн. зв.), “помножать на роботу, и на пожитокъ ближнихъ” (арк. 3 нн. зв.) свій талант, а не в тому, “абы былъ в[ъ] земли недбал[ъ]ства и в[ъ] болотѣ гнусноѡ прожнована [тобто – ледарства, неробства. – *Т. Р.*] закопанїй” (арк. 2 нн. зв.).

М. Сльозка був не тільки добре знайомий із сучасним репертуаром видань українських православних друкаренів та з рівнем розвитку друкарської справи в Україні, але і чудово орієнтувався в

потребах читача-співвітчизника. В передмові до “Апостола” 1639 р. він зазначав: “... взалисмыса затое дѣло [типографское. – *T. P.*] яко мнимаем[ъ], потребное и пристойное; Любо бы то кому избытнее здаватися могло, звлаша по(д) час южь неголодный в[ъ] Книги, за розмноженіємса Твпографій, же южь и долгого намышлана потреба, што бы по(д) прасу из[ъ] общею ползою, и без[ъ] домовоѣ шкоды, подати” (арк. 5 нн. зв. 2-ої нумер.). Ще в 1639 р. друкар писав про брак деяких книг богослужбового циклу: “Єще Миней мѣсачныхъ в[ъ] Твпографіяхъ нашихъ Російскихъ нѣ вспомнены коли суть ѿ кого” (арк. 6 нн. 2-ої нумер.). М. Сльозка робить також наголос на необхідності видання і “инныхъ велице потребныхъ [ъ] <...> книгъ”, “якъ бы ихъ твпо(м) выдаючи, и едина и другаа десатерица Твпографій не ваковала” (арк. 5 нн. зв. 2-ї нумер. – 6 нн. 2-ї нумер.). Поряд із цим друкар відзначав, що “в часословы, ѡсалтиры, и тымъ подобныѣ книги, южь за <...> тщательнымъ [ъ] трудолюбіемъ [ъ] Твпографовъ [ъ] и села ѡбфитуютъ [ъ]” (арк. 6 нн. зв. 2-ої нумер.).

Пропагуючи корисність читання, М. Сльозка в передмові до “Апостола” 1654 р. наголошує на необхідності звернення до “божественныхъ апостоль книгъ” (це обумовлено як традицією, так і змістом видання), але цікаво, що при цьому він говорить і про корисність та насолоду від читання творів світських, у яких “Писма(х) политики свѣцкои, знайдуемоѣ, яко на(м) в[ъ] читаню Книгъ кохатиса потреба”¹⁴. Світські книги, очевидно, мають на увазі і в панегіричний характеристиці Адама Киселя: одним із трьох “способовъ”, завдяки яким в особі мецената “мудрост[ъ] гнѣздо собѣ оувила”, було “читана Писмъ розныхъ”¹⁵.

Звертаючись до читачів, друкар пропонує займатися самоосвітою, радить своїм співвітчизникам не тільки слухати, але самим читати¹⁶. Нагадаємо в зв’язку з цим спостереження Д.С. Лихачова, відповідно до яких в середньовічній Русі “перевага <...> побутових, “обрядових”, “ділових” жанрів позначилася, між іншим, на такій їх особливості, що різко виявилася в їхньому стилі: усі вони розраховані на відтворення вголос”¹⁷.

Характеризуючи “Псалтир” 1639 р., який, за свідченням самого М. Сльозки, вийшов одразу ж після “Апостола”, він дає класифікацію можливих майбутніх читачів книги. Посилаючись на Василя Великого, автор намагається з’ясувати, що кожен із читачів названої книги може знайти в ній корисне для себе¹⁸. Як нам здається, автор прагне наслідувати традиції складачів передмов Києво-Печерської лаври (порівняємо, зокрема, з характеристикою

“Бесѣд на 14 посланий апостола Павла” (1623), яку дає П. Беринда). У передмові ж до “Ключа разумѣнія” (1663) М. Сльозка передруковує вказівку читачам із першого київського видання, складену автором книги – Іоаникієм Галятовським: “Достатечнеся самъ авторъ Ключа разумѣнія еѣплѣкует[ъ], гды такъ мовить: Если с[ва]щенники тую книгу читати будутъ; и веддугъ онои будутса справовати, могутъ тым[ъ] Ключемъ и собѣ и людем[ъ] до Н[е]ба дверѣ отворити”¹⁹.

Для М. Сльозки властиве чітке усвідомлення просвітницької спрямованості своєї діяльності. Так, видаючи “Октоїх” (1640), друкар зазначав, що однією з головних причин, що спонукали його до цього, була “Потреба конечнаа так в[ъ] науцѣ Школьной молодежи, истинноу и благочестно працюющей...”²⁰.

Цікаво, що і тих магнатів, котрим М. Сльозка присвячував свої видання, він не в останню чергу оцінює саме за їх освіченість, за участь у культурній, просвітницькій діяльності. Так, характеризуючи львівського православного єпископа Арсенія Желіборського, автор не забуває нагадати, що той “в[ъ] процвітаючы(м) молодости <...> вѣцѣ, скончивши в[ъ] гімназіа(х) діалекту Славенскаго, Латинскаго, вызвол[ъ]оныѣ науки”, розпочинав своє суспільне служіння²¹. У передмові до “Ключа разумѣнія” (1663) М. Сльозка підкреслює, що автор виданої ним книги Іоаникій Галятовський є ректором Києво-Могилянської колегії²². У присвяті “Апостола” (1639) Петру Могилі друкар, звертаючись до адресата, відзначає: “повѣсти людскѣх розноста(т) <...> презацныхъ ѿ тебе оуфундованы(х) в[ъ] Києвѣ шко(л), Семінарій и Бурс[ъ]”, і тільки після того згадує про те, що Петро Могила відбудовував та прикрашав церкви “з[ъ] Руинъ выдвиненныхъ”²³. Слід підкреслити, що тут М. Сльозка звертається до “гласу народа”, тобто до думок широких народних мас. У передмові до “Тріоді цвітної” (1642) він вдається до власної характеристики митрополита, подаючи нарис про його культурну діяльність: “Не припоминаю тутъ такъ много Монастырѣвъ, Школъ, Семинарій для спудеѣвъ, на мѣсцахъ розныхъ ѿ Пресѣ[ва]щенства вашего коштомъ и накладомъ выставленыхъ и гоине наданыхъ”²⁴.

Однак особливе значення для М. Сльозки як видавця та друкаря має виявлення київським ієрархом “отцовского чадолюбия” у справі розвитку та зміцнення українського книгодрукування. Докладно він зупиняється на цьому в передмові до “Апостола” (1639), звертаючись до Петра Могили: “...в[ъ] самомъ столечномъ Пастырства своего Мѣстѣ, по(д) боком[ъ] своимъ, люде(м) на то [“ремесло друкарскоѣ”. – *Т. Р.*] способны(м), нетолко не боронилесь, не боро-

ниш[ъ], и боронити не мыслиш[ъ]; але и што барзѣй, самъ его щодрою своєю <...> рукою имъ оудѣлаючи, промотором[ъ], Патроно(м) и ѡборонцею м[и]л[о](с)тивым[ъ] быти рачишъ. Што и мнѣ <...> неवंтпливою ѡтухою [безперечною надією. – Т. Р.] было”²⁵.

У передмові до “Тріоді цвітної” (1642) М. Сльозка, звертаючись до Бога, крім традиційних благ, просить “за Прѣѡс[ва]щеннаго <...> Господина **О**ца <...> Митрополита”, “єже нетокмѡ Книги Правильны, но и Учителныи <...> въ Свѣтъ Тѣпмъ издавати и исправлати подвигне(т)”²⁶. При цьому друкар не забуває звернутися до читачів з проханням: “помолишиса <...>, да ма [М. Сльозку. – Т. Р.] и въ прочее дѣло оукрепить” (арк. 6 нн.), тобто на видання нових книг.

М. Сльозка відзначив і безпосередню участь Петра Могили в підготовці лаврських видань, конкретніше – його редакторську роботу. Відзначимо, що як приклади автор називає “Тріодь цвітну” 1631 р. та “Біблію” (там само), яку за життя Петра Могили видано не було²⁷. Таким чином, львівський друкар виявляє велику обізнаність у видавничих планах лаврської друкарні.

Взагалі ж до культурної діяльності Петра Могили М. Сльозка підходить як мислитель, який намагається розглядати це явище в історичній перспективі. Він називає київського митрополита послідовником “пре[д]водителей” та “наставниковъ” – Антонія та Феодосія Печерських²⁸.

Приділяє увагу М. Сльозка і благодійній діяльності П. Могили: “Роспорашаешъ ти <...> на убогихъ сирѡтъ вѡвъ Пѣлgrimѡвъ, для которыхъ на розныхъ мѣсцахъ страннопріемници, и Шпитали будовати розкажуешъ” (арк. 3 нн. зв.).

Вивчення передмов та присвят М. Сльозки дозволяє більш уважно придивитися до однієї важливої, як нам здається, сторони відносин друкаря з адресатами його панегіриків. Так, у присвяті “Октоїха” (1640) унівському архімандритові Ісайї Сулятинському автор підкреслює: “Годнаа бо вѣмъ того была цнота Велебности Вашей, абы оную таа Книга собѣ якоу заслону нѣакую взявши, на обмовиска людские мнѣй дбала”²⁹. Інтерпретація даної фрази в праці Л.І. Сазонової, згідно з якою М. Сльозка висловив побажання, щоб Ісайя Сулятинський “принял книгу и защитился ею от врагов”³⁰, є результатом непорозуміння. Тим більше, що наприкінці присвяти М. Сльозка ще раз повертається до цієї думки: “...Велеб[ность]: Ваша, принавши, мене самого и Книгу тую, под[ъ] обороною своєю милостиве рачъ ховати”³¹.

Чи завжди ці пишні фрази були простою даниною панегіричній риторичі? Нагадаємо, що саме київський воєвода Адам Кисіль, якому друкар у присвяті “Тріоді цвітної” (1642) віддавав “себе самого зь оунижоньми оуслугами” своїми “в[ъ] милостивую ласку Вел[ъ]мож[ности]”³², допоміг М. Сльозці через десять років повернути друкарню, яку було конфісковано в 1651 р.³³

Характеризуючи особливості розвитку книгодрукування в Україні першої половини XVII ст., Я.Д. Ісаєвич відзначав: “... до середини століття з усіх приватних видавців на колишніх позиціях утримався М. Сльозка. Після його смерті залишилися тільки друкарня братства і друкарні при монастирях”³⁴. На наш погляд, однією з основних причин подібної стабільності як суспільних позицій, так і книгодрукарської діяльності М. Сльозки були його постійні контакти з такими діячами православної церкви, як Петро Могила, Ісайя Сулятинський, Арсеній та Афанасій Желіборські та ін. Саме їх високе суспільне становище та впливовість (а також, що досить імовірно, і фінансова підтримка) давали можливість М. Сльозці тривалий час утримувати приватну друкарню та залишатись активним учасником національно-визвольної боротьби українського народу.

Присвячуючи свою книжкову продукцію відомим церковним або світським діячам – митрополитові, єпископу, воєводі або княгині, друкар, згідно з традицією, яка йшла від Івана Федорова, турбувався не в останню чергу про те, щоб їх впливовість та суспільне становище послужили своєрідним захистом для його видань “на велико(м) преслѣдованю, ненависти и прешкода(х)”³⁵. Підтвердженням даного припущення можуть служити слова самого М. Сльозки. У присвяті “Апостола” (1639) Петру Могилі він звертається до митрополита з проханням “книгу Апостол[ъ]скую, весполь зо мною оунижонь(м) подножко(м) своимъ, в[ъ] м[и]л[о](с)тивую свою ласку, Патрон[ъ]ство и оборону принати”. При цьому автор підкреслює: “Дѣла абовѣмъ таковыѣ [друкарські .– Т. Р.] таковыхъ завше оборон[ъ]цѣвъ и заступцѣвъ требуютъ” (арк. 4 нн. 2-ої нумер.). Оскільки, як відзначає автор, посилаючись на Августина Аврелія, “гды который хр[и](с)тіанин[ъ] почнетъ добре жити, палати добрыми оучинками, и свѣтом[ъ] гордѣти, в[ъ] самой новости дѣлъ своихъ терпит[ъ], ганителей и противников[ъ]” (арк. 5 нн.). Життєва позиція М. Сльозки – безкомпромісна вірність обраному шляхові (“... вытраваетъ [хороший християнин. – Т. Р.], и оныхъ звитажить сталы(м) будучи, и не оустанетъ в[ъ] добры(х) дѣлѣхъ”. Основною рисою, що дозволяла подолати “вструги, перешкоды и

наганы”, автор вважає витримку та терпіння. Щоб посилити свою думку, він цитує Вергілія: “А ты неуступуй злomu, Але иди смѣло напpотивъ тому” (там само). Зазначимо при цьому, що він посилається не на церковний, а на світський авторитет, хоча й називає автора “поганином”.

Для М. Сльозки ідеологічна роль книгодрукування в умовах домінування католицизму на західноукраїнських землях є настільки великою, що він порівнює перешкоди, які зустрілися йому в “зачато(м) Твпографном[ъ] дѣлѣ” с “импедиментами” [перешкодами. – Т. Р.], “препонами”, “перешкодами”, які терпів Петро Могила, посилюючи та відстоюючи позиції православної церкви.

Із передмов і присвят М. Сльозки вимальовується й цікава фігура його самого – освіченої людини свого часу, невтомного читача з широким колом літературних та наукових інтересів, а також літератора, майстра художнього слова. Він виявляє неабияку обізнаність в античній спадщині. Я.Д. Ісаєвич свого часу вказував на використання М. Сльозкою цитат із Ціцерона, Вергілія, Плутарха, Лукіана, на згадування Муція Сцеволи, Уліса, Аякса, Апелеса, Демосфена³⁶. Крім наведених посилань, ми знаходимо звертання письменника до “Науки кохання” Овідія, “Словес Господніх” Августина Аврелія, використання сюжетів байок Езопа. У передмові до “Апостола” (1654) автор цитує Горація. Згадує він також Гомера, Діогена, останнього він вважає людиною “великої науки и предивної мудрости”³⁷, Антонія та Клеопатру, Олександра Великого, античних живописців Апелеса та Протоєна.

У передмовах знаходимо численні звернення М. Сльозки і до творів античних та середньовічних істориків. Як відомо, в “Тріоді пісній” (1664) він друкує синаксарі Никифора Ксанфопула (у перекладі на українську мову Тарасія Земки). Але вже в синаксарях до “Апостола” (1639) М. Сльозка подає цілий ряд посилань на його “Історію” типу: “Никифор Каллист Ксанфопул Грек писа...”, відсилаючи читача до відповідних джерел: “кн. 1, гл. 21; кн. 2, гл. 41. 44” (арк. 1 зв. 1-ої нумер.). А в передмові до “Тріоді цвітної” (1642) письменник посилається на Філона Олександрійського, видатного представника пізнього еллінізму: “...якоже Філонь, Евреинь Гисторикъ ѿ Никифора приведенный повѣствуєтъ”³⁸. М. Сльозка цитує також історичні праці Таціта (“ѿ Отонѣ Цесари, Корнелій Тацит(т) в[ъ] Книзѣ своєй Первой ѿписует[ъ]” – (арк. 3 нн.), філософів та апологетів християнської церкви Іустина та Іринейя (“Иустин и Иринея и инии Ветхий хронографовѣ достовернии глаголот”³⁹). Крім того,

М. Сльозка звертається до візантійського письменника та богослова Федора Студита, Іоанна Дамаскіна, св. Ієроніма, Анастасія Нікейського, до тексту життя свв. апостолів візантійського письменника, богослова та поета Єрусалимського патріарха Софронія Палестинського. Зустрічаються цитати і грецькою мовою. У своїй літературній роботі він користувався виданнями з бібліотеки Самуїла Добрянського (яку він одержав у спадок), опис якої зберігся та характеризує друкаря як одного з видатних бібліофілів того часу та людину, яка цікавилася творами гуманістів. Відзначимо, що серед книжок були:

– словники (“Thesauri polono latino graeci Gregorii Snapii” (Grzegorz Knapski); “Vokabuły Polskie”; “Thesaurg Phrasium parvulis liber”);

– праці з філософії (“Methaphisica cursus philosophicus Auctore Patre Roderico”; “Institutiones dialecticus”), логіки (“Rudimenta Logicae Peripateticae”);

– видання Біблії та Нового Завіту (“Biblia sacra. Veteris et Novi Testamenti”; “Biblia Polska”; “Novum Testament in Octavo w reckim”), Послання апостола Іоанна (“Epistola Ivannis Apostoli”);

– твори Віргілія, Требатія, кілька видань Цицерона (“Oratorium pars Tertia”; “pro Lege Manilia”; “de Officiis”; “Epistolis Familiares”, Горация, Овідія (“Tristium”), Марциала, байки Езопа (“Aesopi fabulis”);

– твори Іоанна Коппенштейна (“Nucleus Coppensteinus”), дві книжки лікаря та поета Генріха Сметіуса (“stara” та “Prosodiam”), Іоанна Равісія (“Epithetorum Ioannis Ravisij”), Людовіка Гранатенсі (“Cansiones de tempora ... Ludowico Granatensi”), Франческо Петрарки (“remediis fortunas”), Еразма Ротердамського (“Epistolis obscurorum virorum”), Альда Мануція (“phrases stare bardzo”) та ін.;

– декілька кириличних видань (“Iewangelie Uczytelne Kiowskie”, “Tripholog mały druku Kutenskiego”, “Historya o Warlamie Iosephie”) тощо⁴⁰.

У той же час М. Сльозка вільно орієнтується не лише в античній та західноєвропейській літературах. Так, він згадує про “Анналъстовъ строжитныхъ Рускихъ <...> и Полских[ъ], которіе ориънесь [oriunde (лат.) – походження. – Т. Р.] Презацного старожитного народу Роџоланского <...> писали”⁴¹. Проявляє він свою обізнаність і відносно давньоруських літописів. У присвяті “Ключа разумѣнія” (1663) Григорію Святополку-Четвертинському автор подає його родовід, починаючи від “самого Сватослава Першого Монархи и Кн[а]за Руского, ажъ до Сватополка Продка Ваших [Григорія Святополка-

Четвертинського. – *Т. Р.*] <...> М[и]л[о](с)тей”, посилаючись при цьому на “Повѣсть временных лѣт” (“Читай Нестора // Ро(к)[у] ѿ // створє(н)а // свѣта. // 863. // а(ж) до Ро(к)[у] // 1488”.

Добре знайомий М. Сльозка і з історичними працями XVI ст. Декілька разів він посилається на хроніки польських істориків М. Бельського та М. Стрийковського⁴².

Звертався М. Сльозка і до сучасних йому історичних подій. Так, у своїх передмовах він згадує про Хотинську війну 1621 р., про битву з татарами під Цецорою (1620), при цьому наводить деякі цікаві деталі цих подій⁴³.

Таким чином, тексти передмов і присвят М. Сльозки дають нам певний матеріал для характеристики біографії та видавничої діяльності їх автора, а також дозволяють визначити деякі особливості творчої індивідуальності М. Сльозки як письменника-публіциста.

¹ *Сазонова Л. И.* Украинские старопечатные предисловия конца XVI – первой половины XVII в. (борьба за национальное единство) // Тематика и стилистика предисловий и послесловий. – М., 1981. – С. 129–152; *Она же.* Украинские старопечатные предисловия конца XVI – первой половины XVIII в. (особенности литературной формы) // Там же. – С. 153–187.

² Апостол. – Львів : Друк. Михайла Сльозки, 1654. – Арк. 3 нн. Надалі посилення на окремі аркуші подаються в тексті. Виносні літери подаються в круглих дужках, скорочення під титлами – в квадратних.

³ Псалтырь. – Львів : Друк. Михайла Сльозки, 1639. – Арк. 3 нн. Ми користувалися єдиним примірником, який зберігся і знаходиться в зібранні відділу рукописів Державного історичного музею в Москві (Хлуд. 136). Частина тексту втрачено, реконструкція наша. – *Т. Р.*

⁴ Триодь постная. – Львів : Друк. Михайла Сльозки, 1664. – Арк. 2 нн. зв.

⁵ *Галатовський, Іоаникій.* Ключ разумѣнія. – Львів : Друк. Михайла Сльозки, 1663. – Арк. 2 нн. зв.

⁶ Апостол. – Львів : Друк. Івана Федорова, 1574. – Арк. 261.

⁷ Апостол. – Львів : Друк. Михайла Сльозки, 1639. – Арк. 3 нн. зв. – 4 нн.

⁸ *Исаевич Я. Д.* Преемники первопечатника. – М., 1981. – С. 102.

⁹ Апостол, 1654. – Арк. 6 нн. зв.

¹⁰ Триодь цвѣтная. – Львів: Друк. Михайла Сльозки, 1642. – Арк. 5 нн. (примірники з присвятою Петру Могилі; надалі посилення йдуть на це видання).

¹¹ *Сазонова Л. И.* Украинские старопечатные предисловия конца XVI – первой половины XVIII в. (особенности литературной формы). – С. 150.

¹² Апостол, 1654. – Арк. 5 нн.

¹³ Апостол, 1639. – Арк. 5 нн. зв. 2-ї номер.

¹⁴ Апостол, 1654. – Арк. 6 нн.

- ¹⁵ Триодъ цвѣтная, 1642 (примірники з присвятою книги Адамові Мефодію Киселю). – Арк. 3 нн.
- ¹⁶ Апостол, 1654. – Арк. 6 нн.
- ¹⁷ *Лихачев Д. С.* Поэтика древнерусской литературы. – М., 1979. – С. 66.
- ¹⁸ Псалтырь, 1639. – Арк. 3 нн. Ми користувалися єдиним примірником, який зберігся і знаходиться в зібранні відділу рукописів Державного історичного музею у Москві (Хлуд. 136). Частину тексту втрачено, реконструкція наша – *Т. Р.*
- ¹⁹ *Галатовский Иоанникий.* Ключ разумѣния, 1663. – Арк. 2 нн. зв.
- ²⁰ Октоїх. – Львів : Друк. Михайла Сльозки, 1640. – Арк. 3 нн. зв.
- ²¹ Апостол, 1654. – Арк. 4 нн.
- ²² *Галатовський, Іоанникій.* Указ. пр. – Арк. 2 нн.
- ²³ Апостол, 1639. – Арк. 3 нн. зв. 2-ої номер.
- ²⁴ Триодъ цвѣтная, 1642. – Арк. 4 нн.
- ²⁵ Апостол, 1639. – Арк. 6 нн. зв.
- ²⁶ Триодъ цвѣтная, 1642. – Арк. 5 нн. зв. – 6 нн.
- ²⁷ Див. : *Исаевич Я. Д.* Указ. соч. – С. 80.
- ²⁸ Триодъ цвѣтная, 1642. – Арк. 5 нн. зв.
- ²⁹ Октоїх, 1640. – Арк. 2 нн.
- ³⁰ *Сазонова Л. И.* Украинские старопечатные предисловия конца XVI – первой половины XVII в. (борьба за национальное единство). – С. 149.
- ³¹ Октоїх, 1640. – Арк. 2 нн.
- ³² Триодъ цвѣтная, 1642 (примірники з присвятою книги Адамові Киселю). – Арк. 5 нн. зв.
- ³³ *Зубрицкий Д.* Летопись Ставропигиального братства // Сборник статей по русской истории. – Спб., 1856. – Т. 38. – С. 101.
- ³⁴ *Исаевич Я. Д.* История книгопечатания на Украине и его роль в межславянских культурных связях. (XVI – первая пол. XVIII в.) : Автореф. дис. ... д-ра ист. наук. – М., 1977. – С. 25.
- ³⁵ Апостол, 1639. – Арк. 4 нн. зв.
- ³⁶ Див.: *Исаевич Я. Д.* Указ. соч. – С. 103.
- ³⁷ Апостол, 1639. – Арк. 4 нн.
- ³⁸ Триодъ цвѣтная, 1642. – Арк. 5 нн. зв.
- ³⁹ Апостол, 1639. – Арк. 1 зв. 1-ї номер.
- ⁴⁰ ЦДІАЛ України, ф. 129, оп. 1, спр. 618, арк. 2–3 зв.
- ⁴¹ *Галатовський Іоанникій.* Указ. пр. – Арк. 4 нн.
- ⁴² Триодъ цвѣтная, 1642 (примірники з присвятою книги Адамові Киселю). – Арк. 4 нн. зв.
- ⁴³ Там само. – Арк. 5 нн.